

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING HISSIY INTELEKTINI OSHIRISHDA KITOB O'QISHNING AHAMIYATI

Inoyatova Dilnoza

Qo'qon Universiteti "Ta'lim" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarining hissiy intellektini rivojlantirishda kitob o'qishning ahamiyatini o'rganadi. Hissiy intellektning empatiya, o'z-o'zini boshqarish, ijtimoiy ko'nikmalar kabi muhim tarkibiy qismlari o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Maqolada turli adabiyotlar tahlil qilinib, kitob o'qishning hissiy intellektni rivojlantirishda qanday rol o'ynashi ko'rsatiladi. Shuningdek, o'quvchilarning hissiy intellektini oshirishga qaratilgan kitob tanlash va o'qish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar. Boshlang'ich sinf, hissiy intellekt, kitob o'qish, empatiya, o'z-o'zini boshqarish, ijtimoiy ko'nikmalar, rivojlanish

Boshlang'ich sinf davri - bu shaxsiyatning shakllanishida muhim rol o'ynaydigan, ijtimoiy va hissiy rivojlanishning tez sur'atlar bilan kechishi davridir. Bu yoshdagi bolalar o'z his-tuyg'ularini tushunish, boshqarish va ifoda etishda muhim qadamlar qo'yishadi. Shu bilan birga, o'quvchilarning hissiy intellektini rivojlantirish - bu muvaffaqiyatli o'qish va ijtimoiy hayotda muhim omil hisoblanadi. Kitob o'qish - bu bolalarni hissiy dunyoga sho'ng'ishga, empatiya qilishga, xarakterlarning his-tuyg'ularini tushunishga va o'zlarining hissiyotlarini boshqarish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan ajoyib vosita.

Hissiy intellekt - bu biror kishining o'z hissiyotlarini tushunish, boshqarish, o'zaro munosabatlarda hissiyotlarni aniqlash va boshqarish qobiliyatidir. Hissiy intellekt o'quvchilarning o'quv faoliyatida, ijtimoiy hayotda va umuman hayotda muvaffaqiyatli bo'lishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Hissiy intellekti yuqori bo'lgan bolalar:

O'z-o'zini oson boshqarishadi. O'zlarining his-tuyg'ularini yaxshiroq boshqarishga, stress bilan kurashishga va to'g'ri qarorlar qabul qilishga qodir. Boshqalarni tushunishga va ularga nisbatan hamdardlik ko'rsatishga moyil.

Ijtimoiy ko'nikmalarga ega bo'lishadi. O'zaro munosabatlarni yaxshiroq qurish, mojarolarni hal qilish va jamoada samarali ishlashga qodir.

Motivatsiya va qat'iyatga ega bo'ladilar. Maqsadlarga erishish uchun his-tuyg'ularini motivatsiya vositasi sifatida ishlatishga qodir.

O'qishda muvaffaqiyat qozonishga yordam beradi. Hissiy jihatdan barqaror o'quvchilar o'qishga ko'proq e'tibor qaratadi, ma'lumotni yaxshiroq o'zlashtiradi va qiyinchiliklarga duch kelganlarida tezroq tiklanadi.

Empatiya va hamjihatlikni kuchaytiradi. Bolalar kitobdagi xarakterlarning his-tuyg'ularini o'qib, ularning o'rniga o'zlarini qo'yib ko'rish orqali empatiya qilishni o'rganadilar. Ular xarakterlarning tajribalarini o'zlashtirib, ularning his-tuyg'ularini tushunishga va o'zlarini xarakterning o'rniga qo'yib ko'rishga o'rganadilar.

Hissiyotlarni aniqlash va tushunishni yaxshilaydi. Kitoblarda turli his-tuyg'ular ifodalangan bo'ladi: quvonch, g'amginlik, g'azab, qo'rquv, umidsizlik va boshqalar. O'quvchilar bu

his-tuyg'ularni o'qib, ularni tushunishni va ularning kelib chiqishini o'rganadilar. Ular xarakterlarning o'zlarini qanday tutganini kuzatib, ularning harakatlari va so'zlari ortidagi his-tuyg'ularni tushunishga o'rganadilar.

Hissiyotlarni boshqarishga yordam beradi. Kitoblardagi xarakterlarning turli vaziyatlarda o'z his-tuyg'ularini qanday boshqarayotganini kuzatish orqali o'quvchilar o'zlarining his-tuyg'ularini boshqarish usullarini o'rganadilar. Ular xarakterlarning qiyin vaziyatlarda o'zini qanday tutishini ko'rib, ularning strategiyalaridan o'rganishadi.

Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Kitoblardagi turli xil ijtimoiy vaziyatlarni o'qish orqali o'quvchilar ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Ular xarakterlarning bir-biriga qanday munosabatda bo'lishini, qanday muloqot qilishini va qanday muammolarni hal qilishini ko'rib, o'zlarining ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Yaratuvchanlikni va tasavvur qilish qobiliyatini oshiradi. Kitoblar o'quvchilarga turli xil dunyo va vaziyatlarni tasavvur qilish imkonini beradi. Ular xarakterlarning tajribalarini, muhitini, his-tuyg'ularini o'zlariga tasavvur qilib ko'rishadi. Bu ularning yaratuvchanlik va tasavvur qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Zamonaviy dunyoda hissiy intellekt va muloqot qobiliyatlari insonning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi va shaxsiy o'sishi uchun tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Boshlang'ich maktab bu ko'nikmalarni rivojlantirish uchun asosiy davr hisoblanadi. Aynan shu yoshda bolalar dunyoni faol ravishda o'rganadilar, ijtimoiy rollarni o'zlashtiradilar va o'zlarining qadriyatlarini shakllantiradilar.

Bolalar adabiyoti badiiy ifoda vositasi sifatida boshlang'ich maktab o'quvchilarida hissiy soha va kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish uchun ulkan imkoniyatlarga ega. Kitoblar bolalarga quyidagilarga imkon beradi:

1. Tuyg'ular olamiga sho'ng'ishadi. Kitob qahramonlari (quvonch, qayg'u, g'azab, qo'rquv, sevgi, hamdardlik) bilan birga turli xil tuyg'ularni boshdan kechiradilar.

2. Tuyg'ularni ifoda etishning turli usullarini o'rganishadi. Kitob qahramonlari hissiyotlarni ifodalashning og'zaki va og'zaki bo'lmagan usullarini namoyish etadi, bu esa bolalarga o'zini va boshqa odamlarni tushunishga yordam beradi.

3. Empatiyani rivojlantirish. Kitoblarda bolalar o'zlarini boshqalarning o'rniga qo'yishni, ularning his-tuyg'ulari va motivlarini tushunishni o'rganadilar.

4. Har xil turdagi munosabatlar haqida bilib olishadi. Do'stlik, sevgi, urush, kechirimlilik - bu muhim mavzularning barchasi bolalar adabiyotida taqdim etilgan bo'lib, bu bolalarga ijtimoiy rollarni o'rganishga va uyg'un munosabatlarni o'rnatishga yordam beradi.

5. Nutqni rivojlantiradi. Bolalar adabiyoti so'z boyligini boyitadi, so'z birikmalarini to'g'ri tuzishga, o'z fikrini ifodalashga o'rgatadi.

Mavzuning dolzarbligi bir qator omillarga bog'liq. Zamonaviy ta'limda hissiy intellekt va muloqot qobiliyatlariga e'tiborni kuchaytiradi. Bu ko'nikmalar tez o'zgaruvchan dunyoga muvaffaqiyatli moslashish, uyg'un munosabatlarni o'rnatish, samarali jamoaviy ish uchun zarurdir.

Boshlang'ich maktab o'quvchilarida emotsional intellekt va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun bolalar adabiyotidan foydalanishga alohida e'tibor qaratilayotgan

tadqiqotlarning yo'qligi mavzuning qanchalik dolzabligini asoslab beradi. Mavjud tadqiqotlar, birinchi navbatda, o'qishning kognitiv jihatlariga qaratilgan bo'lib, hissiy va kommunikativ rivojlanishga yetarlicha e'tibor qaratilmaydi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun samarali uslubiy tavsiyalarni ishlab chiqish zarur hisoblanadi. Ushbu tavsiyalar o'qituvchilarga o'quvchilarning hissiy va kommunikativ rivojlanishi maqsadlariga erishish uchun bolalar adabiyotidan foydalanishga yordam beradi.

Tadqiqning maqsadi. Boshlang'ich maktab o'quvchilarida hissiy intellekt va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish uchun bolalar adabiyotidan foydalanish metodikasini ishlab chiqish va sinab ko'rishdir. Bundan tashqari, emotsional intellekt, kommunikativ qobiliyat va bolalar adabiyotidan ta'lim jarayonida foydalanish muammolariga oid ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish zarurdir.

Boshlang'ich maktab o'quvchilarida hissiy intellekt va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish mezonlari va ko'rsatkichlarini aniqlash kerak.

Tadqiqot usullari:

1. Ilmiy adabiyotlar va pedagogik tajribalarni tahlil qilish.
2. O'qituvchilar va talabalarni so'roq qilish.
3. Ta'lim jarayonini kuzatish.
4. Pedagogik eksperiment.
5. Tadqiqot natijalarini matematik qayta ishlash.

Tadqiqotning nazariy asoslari:

“Hissiy intellekt nazariyasi” (G. Gardner, P. Salovey, J. Meyer), “Muloqot qobiliyatlari nazariyasi” (A. A. Leontiev, B. G. Ananyev, A. N. Leontiev), “Ta'lim jarayonida badiiy adabiyotdan foydalanish nazariyasi” (L. S. Vygotskiy, D. B. Elkonin, V. V. Davydov).

Tadqiqotning amaliy ahamiyati:

Ishlab chiqilgan metodikadan boshlang'ich sinf o'qituvchilari tomonidan o'quvchilarda emotsional intellekt va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun foydalanish mumkin. Tadqiqot natijalaridan boshlang'ich sinflar uchun adabiy o'qish bo'yicha o'quv dasturlari va o'quv qo'llanmalarini ishlab chiqishda foydalanish mumkin.

O'rganish boshlang'ich sinf o'quvchilarining shaxsiy fazilatlarini shakllantirishda bolalar adabiyotining o'rnini nazariy tushunishga yordam beradi.

Tadqiqot bosqichlari:

1. Tahlil bosqichi: Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, tadqiqot maqsadi va vazifalarini aniqlash.
2. Metodikani ishlab chiqish: Emotsional intellekt va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish uchun bolalar adabiyotidan foydalanish bo'yicha uslubiy tavsiyalar yaratish.
3. Metodikning aprotatsiyasi: Boshlang'ich maktab sharoitida pedagogik tajriba o'tkazish.
4. Tadqiqot natijalarini tahlil qilish: Olingan ma'lumotlarni qayta ishlash, ishlab chiqilgan metodika samaradorligini baholash.

Kutilayotgan natijalar:

Boshlang'ich maktab o'quvchilarida emotsional intellekt va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun bolalar adabiyotidan foydalanishning samarali metodikasini ishlab chiqish.

Eksperimental guruh talabalarining emotsional intellekt darajasini va muloqot qobiliyatlarini oshirish.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun bolalar adabiyotidan o'quv jarayonida foydalanish bo'yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish.

Metodik texnikaga misollar:

Munozaralar. Bolalar bilan kitob qahramonlarining hissiy va kommunikativ muammolarini muhokama qilish, ularning harakatlarini tahlil qilish, o'z fikrlarini ifodalash va o'z nuqtai nazarini argumentatsiya qilish.

Rolli o'yinlar. Bolalarga turli his-tuyg'ularni boshdan kechirish, turli ijtimoiy rollarni boshdan kechirish va muloqotni mashq qilish imkonini beruvchi o'yinlar.

Ijodiy vazifalar. Rasm chizish, modellashtirish, teatrlashtirilgan tomoshalar qo'yish, hikoyalar yozish – bularning barchasi bolalarga o'z his-tuyg'ulari va fikrlarini ifoda etish, ijodkorlik va tasavvurni rivojlantirishga yordam beradi.

Loyihalar. Bolalar o'qigan kitoblari asosida loyihalar yaratishlari, taqdimotlar ishlab chiqishlari, insholar yozishlari va ko'rgazmalar tayyorlashlari mumkin.

Kitob o'qishni hissiy intellektni rivojlantirishda qanday qo'llash mumkin?

Hissiy jihatdan boy kitoblarni tanlash, ya'ni bolalarga o'qish uchun hissiy jihatdan boy, turli xil his-tuyg'ularni ifoda etadigan kitoblarni tanlash kerak. O'quvchilarni qiziqtiradigan, ularni hissiy jihatdan jalb qiladigan kitoblarni tanlash muhim.

Kitob o'qishni muhokama qilish kerak. Bunda bolalar bilan kitob o'qib bo'lgandan so'ng, undagi xarakterlarning his-tuyg'ulari, ularning harakatlari, vaziyatlar haqida muhokama qilish kerak. Bu bolalarga o'zlarining his-tuyg'ularini ifoda etishga va boshqalarni tushunishga yordam beradi.

Hissiyotlarni tasvirlash o'yinlaridan foydalanish kerak. Bolalar bilan hissiyotlarni tasvirlash o'yinlarini o'ynash mumkin. Masalan, turli his-tuyg'ularni tasvirlab, ularning yuzi, ovozi, tanasi qanday o'zgaradi, ular qanday harakat qiladi - bu haqida so'rash mumkin.

Bolalar bilan kitoblardagi xarakterlarning rolini o'ynash mumkin. Bu ularga xarakterlarning his-tuyg'ularini tushunishga va ularning o'rniga o'zlarini qo'yib ko'rishga yordam beradi.

Xulosa. Boshlang'ich maktab o'quvchilarida hissiy intellekt va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish uchun bolalar adabiyotidan foydalanish usullarini ishlab chiqish va sinab ko'rish zamonaviy ta'limning dolzarb va muhim vazifasidir. Tadqiqot natijalari bolaning barkamol shaxsini shakllantirishga katta hissa qo'shishi va uni zamonaviy dunyoda muvaffaqiyatli sotsializatsiyaga tayyorlashi mumkin. Bolalar adabiyoti zamonaviy jamiyatda hayotga tayyor, hissiy aqlli va kommunikativ bolalarni tarbiyalashda kuchli vosita bo'lishi mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining hissiy intellektini rivojlantirish - bu o'qish va hayotda muvaffaqiyatli bo'lishning kalitidir. Kitob o'qish - bu bolalarni hissiy dunyoga sho'ng'ishga, empatiya qilishga, xarakterlarning his-tuyg'ularini tushunishga va o'zlarining hissiyotlarini boshqarish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan ajoyib vosita.

Shunday qilib, boshlang'ich sinf o'quvchilarini kitob o'qish bilan tanishtirish orqali ularning hissiy intellektini rivojlantirishga, ularning o'qishda va hayotda muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam berish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni
2. Ismoilov, T. M. "Zamonaviy ta'lim tizimida ta'lim texnologiyalarini qo'llashning dolzarb masalalari" – Toshkent, 2021y
3. Normatov, A. A. "Boshlang'ich sinflarda ta'lim jarayonini samarali tashkil etishning zamonaviy usullari" –Toshkent, 2020y
4. Inoyatova D.Q (2024) "PEDAGOGIK TEXNIKANI SHAKLLANTIRISHDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING MUSTAQIL ISHLARINING O'RNI" International Conference on Developments in Education Hosted from Bursa, Turkey
5. Abduraxmonova, N. A. qizi. (2023). BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QITUVCHILARINING IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences, 2(12), 208–211. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5507>
6. Abduraxmonova, N. A. qizi. "BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QITUVCHILARINING IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA". Educational Research in Universal Sciences, vol. 2, no. 12, Dec. 2023, pp. 208-11, <http://erus.uz/index.php/er/article/view/5507>.
7. Nigoraxon, A., & Mohlaroy, A. (2024). BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILAR IJODIY FOALIYATINI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYASI. Yosh Tadqiqotchi Jurnal, 3(1), 83-87.
8. Nigoraxon, Abduraxmonova, and Alijonova Mohlaroy. "BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILAR IJODIY FOALIYATINI TASHKIL ETISH TEXNOLOGIYASI." Yosh Tadqiqotchi Jurnal 3.1 (2024): 83-87.
9. IMPROVING ORGANIZATION IN THE FIRST ENVIRONMENTAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN. (2024). Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 4(4), 440-447.
10. Sanginova Gulnoza Baxodirovna (2024). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR HAR TOMONLAMA RIVOJLANISHIDA MEHNAT TARBIYASINING TUTGAN O'RNI. Science and innovation, 3 (Special Issue 31), 561-564.
11. Sanginova Gulnoza Baxodirovna. (2023). ERTA BOLALIK TA'LIMINI QO'LLAB-QUVVATLASHDA OILALARNING ROLI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9(9), 166–169.